

Т. Д. Кочубей, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

РОЗУМІННЯ ЛЮДИНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАТУРАЛІСТИЧНИХ ІДЕЙ ПРОФЕСОРІВ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

Кочубей Т. Д.

Розуміння людини крізь призму натуралістичних ідей професорів Києво-Могилянської академії

Розкрито сутність натурфілософії як провідного вчення, що забезпечувало розмежування між середньовічним догматизмом та досягненнями природничих наук на початку XVIII століття. Розглянуто основні ідеї професорів Києво-Могилянської академії, які розглядали розвиток людини у контексті натурфілософського знання.

Ключові слова: натурфілософія, Києво-Могилянська академія, людина, розвиток, природа.

Кочубей Т. Д.

Понимание человека сквозь призму натуралистических идей профессоров Киево-Могилянской академии

Раскрыта сущность натурфилософии как ведущего учения, которое обеспечивало разграничение между средневековым догматизмом и достижениями естественных наук в начале XVIII столетия. Рассмотрены основные идеи профессоров Киево-Могилянской академии, которые рассматривали развитие человека в контексты натурфилософского знания.

Ключевые слова: натурфилософия, Киево-Могилянская академия, человек, развитие, природа.

Кардинальні зміни у світогляді будь-якої епохи тісно пов'язані зі змінами у природничій картині світу, з уявленнями людини про природні явища і зв'язки між ними. Системність людського мислення, відображена системою категорій, дає змогу вести мову про необхідну кореляцію між самосвідомістю людини та її поглядами на природу. Ця кореляція відбивається і на характері самого знання, й на увазі до тих чи інших напрямів учення про природу. Вона достатньо вдало може бути схоплена шляхом апеляції до поняття стилю мислення, яке активно включає суб'єкта пізнання в картину світу. Поняття

стилю мислення акцентує на спільності всіх компонентів культури певного періоду. Тому основні принципи взаємозв'язку людини і природи, розвитку природознавства, можуть бути висвітлені й за допомогою звернення до інших реалій культури – відносин „людина – Бог”, самоусвідомлення людиною своєї природи, своїх властивостей і пристрастей. Так само принципи у цих сферах пов'язані з уявленнями людини про природу, з основними засадами природодослідництва. Саме у цій взаємодії уявлень і принципів формується єдиний категоріально-понятійний базис раціональної складової культури. Єдність принципів, що стосуються різних галузей духовної культури й об'єднуються поняттями стилю мислення, дає нам теоретичне (світоглядне) тло епохи. Це тло не можна тлумачити як просту похідну об'єктів пізнання від практичного досвіду. Репрезентуючи рівень світосприйняття суб'єкта, воно виступає способом упорядкування цього досвіду, в тому числі й гносеологічного.

Отже, розглядаючи зміни у системі духовно-практичних відносин людини і природи, можна побачити, насамперед, суттєву зміну самого суб'єкта, його свідомості, причиною якої є загальна культурна трансформація людської суб'єктивності. І якщо через систему принципів і понять, що діють у системі „людина–природа”, спробуємо зрозуміти саму людину, це означає, що ми розглядаємо її не як наслідок, а як причину змін у цьому напрямі.

Одним із головних завоювань передової педагогічної думки початку XVIII ст. стає поява системи знань про природу – вчення, вільного від теологічних умовиводів. Деякі з найхарактерніших рис натурфілософії знаходимо і в поглядах професорів Києво-Могилянської академії, які намагалися зблизити філософію з природознавством і вивести її за межі теології, що об'єктивно сприяло руйнуванню усталеної системи середньовічного теологічного мислення. Майже в усіх філософських курсах значна кількість питань, які раніше розглядалися в змісті метафізики, переносяться до фізики, внаслідок чого перша значно скорочується, а друга розширюється.

Особливий вплив вивчення натурфілософії справило на розуміння процесів розвитку людини, осучаснивши його відповідно до здобутків тогочасних природничих наук, що було помітним кроком уперед порівняно із середньовічною схоластиком.

До висвітлення сутності натурфілософії, що набула поширення в українській філософській і педагогічній думці початку XVIII ст., розкриття натуралістичних поглядів тогочасних мислителів звертаються В. Горський, В. Литвинов, В. Нічик, П. Пелех, В. Роменець та інші. Однак в їхніх працях відсутній цілісний погляд на особливості розвитку особистості в контексті натурфілософських ідей просвітників минулого, що й зумовило актуальність цієї проблеми.

Мета статті – розкрити основні ідеї розвитку особистості в контексті натурфілософських поглядів професорів Києво-Могилянської академії на період раннього Просвітництва.

Варто звернути увагу на те, що культурно-ідеологічний рух, просвітництво мало специфічний прояв у кожній окремо взятій європейській країні. Це зумовлювалося різними національними традиціями. Однак об'єднуючим принципом, спільним для всіх мислителів початку XVIII ст., стає віра в людський розум. У європейській науковій думці спостерігається зміна ціннісної орієнтації філософії, біблія і твори отців церкви втрачають статус „єдиних авторитетів”, а природа і людина набувають самостійної цінності. Відбувається подолання протиставлення і розриву божественного і людського. І хоча Бог продовжує займати суттєве місце у філософії, посилюється тенденція зближення Бога з природою, розвивається пантеїзм. Як наслідок, відбувається поступове розмежування філософії і богослов'я.

Натуралістичні ідеї не оминули й такої важливої сфери, як формування і розвиток особистості, визначення ролі навчання і виховання в реалізації цих процесів. Оскільки людина починає вважатися вільною у вчинках стосовно Бога і не вільною щодо природи, виникає необхідність з'ясування, в чому саме полягає незалежність людини від природи, до якої міри вона є необхідною і чи

можливо її певним чином зменшити або уникнути. Постає питання про міру і можливість свободи людини у межах природної необхідності [1, с. 79].

Вагомий внесок у розробку цієї проблематики зробили професори Києво-Могилянської академії – М. Козачинський, С. Кулябка, І. Кроковський, Ф. Прокопович, С. Яворський та ін.

Випускник Києво-Могилянської академії Мануїл Козачинський протягом десяти років викладав у цьому навчальному закладі філософію. Його наукові праці пронизані думкою про значення практичного досвіду в процесі пізнання навколишньої дійсності, провідну роль виховання у формуванні та розвитку особистості. Він був першим, хто назвав людську душу свідомістю, наголошуючи на тому, що цілеспрямована діяльність людини загалом і виховна зокрема „різняється від інстинктивних дій тварин тим, що людина, перш ніж щось робити, усвідомлює мету дії і засоби, необхідні для її реалізації, причому пізнає зв'язки між метою і засобами”. Так само, вважав він, і виховання людини „має спиратися на чітко визначену мету й користуватися відповідним чином дібраними засобами, які дають змогу цю мету реалізувати” [8, с. 182]. Тобто М. Козачинський обстоював думку про те, що природа людини полягає в цілеспрямованій діяльності, завдяки якій і відбувається її належний розвиток.

Прогресивний аспект натурфілософського вчення М. Козачинського полягає в тому, що розглядаючи риси, які характеризують особистість, він не вважає їх чимось готовим, природженим, а таким, що виростає з природи людини в процесі її виховання, діяльності й самовиховання. При цьому наголошував, що індивідуальні особливості, якими володіє особистість, не становлять просту механічну сукупність. Натомість, „суперечливі властивості, що виникають у процесі виховання та діяльності, взаємно знищують одна одну, інші – підтримують одна одну й таким чином виникає певна їх структура” [8, с. 183]. Означені властивості М. Козачинський називає звичками, розуміючи під ними „слід, залишений у людині частим повторенням вольових дій, або навичками волі, що є схильністю до дій, спрямованих на досягнення блага й уникнення лиха” [8, с. 183]. Що є справжнім благом чи лихом, як домогтися

блага або ухилитися від лиха, людина дізнається завдяки власному досвіду або суспільному досвіду інших, який передається шляхом освіти й виховання.

Розмірковуючи над єднанням божественного та людського, М. Козачинський приділяє велику увагу розвитку особистості. Любов до Бога, на його переконання, є кінцевою операцією волі щодо нього; споглядання Бога з кінцевою операцією інтелекту щодо найвищого блага – спокою в Богові. Отже, проблема співвідношення інтелекту та волі у мислителя має остаточну мету – єднання людини з Богом (їхнє взаємне бачення одними й тими самими очима) [7, с. 856].

Незважаючи на зовні схоластичну форму викладу, погляди М. Козачинського ґрунтуються на природничонаукових спостереженнях і натуралістичних ідеях, що набули поширення і визнання серед просвітників першої половини XVIII ст., тобто він визнає можливість виховання як важливого засобу розвитку людини у її прямуванні до божественного.

Інший педагог, філософ, культурний та освітній діяч, що жив і працював у цей період, і погляди якого характеризувалися натуралістичною спрямованістю, – Сильвестр Кулябка дотримувався думки, що природа психіки людини полягає в цілеспрямованій діяльності. Пізнати її можна лише через фізіологічні, розумові та духовні функції. Як зазначає П. Пелех: „Душа, на його думку, – це дія не будь-якого тіла, а лише такого, що має інструменти (органи) для різних функцій душі” [2, с. 91]. Бог може вдихнути душу не в будь-яке тіло, а тільки у відповідно організоване людське. З погляду педагогіки у цьому плані заслуговує на увагу думка С. Кулябки про те, що притаманні людині чесноти не є чимось готовим, вони виростають „з природи людини в процесі її діяльності” [8, с. 189].

Отже, зміст курсів натурфілософії, що читалися студентам Києво-Могилянської академії, свідчить про відсутність практично-перетворювального ставлення суб'єкта до світу природи і прагнення зрозуміти світ таким, яким він постає перед людиною, яка його споглядає, без будь-якого втручання в хід подій і відмовою від практичного і корисного використання його для себе.

Водночас слід зауважити, що за такого розуміння відносин між людиною і природою заперечується суто споглядальна роль людини (прийняття світу природи як даності). Натомість, акцентується на необхідності його пізнання і розуміння, тобто необхідності „розглядати тонку структуру зв'язків у природному світі, що зумовлюють як самі явища, так і їх перебіг, зміну” [3, с. 135].

Щодо самого розуміння сутності природи, за основу береться її аристотелівське визначення, тобто, що природа є принципом і причиною руху і спокою, насамперед в тому, в чому вона існує сама по собі не випадково.

Вагомий внесок у розробку ідей натурфілософії та опертя на них для пояснення сутності розвитку людини зробив Ф. Прокопович. Основним поняттям його натурфілософії є поняття природного (фізичного) тіла. Він „виключав зі світу як інтелігібельні, так і інші духовні сутності”, а також порожнину. На його думку, світ – це „матеріальне поєднання речей” або тіл. Кожне з таких тіл має розглядатися як об'єкт у власному значенні, природні тіла мають декілька принципів буття і становлення тіла. Розуміння мислителем матерії є близьким до декартівського. Однак у Р. Декарта тіло й становило матерію, тоді як у Т. Прокоповича тіло – це поєднання матерії і форми. Розуміння матерії у нього виходить з концепції Арістотеля, але має й свої відмінності. По-перше, в основі буття, вважає філософ, не може бути „вічне і постійне буття” першої матерії, адже перша матерія „...за її внутрішнім розумінням виявляється в своєму бутті недосконалою, оскільки сама є мертвою і недієвою, але, що піддається дії; бо в ній усе творить форма” [5, с.12]. По-друге, у першій матерії „безпочаткове” буття, яке визнає Арістотель, „не набуває того, що могло бути подібне формам... суттєвим, які в самій речі суть; бо тими формами здійснюється перша матерія...” [5, с.13]. Отже, тіло постає оформленою матерією, а зміна тіл відбувається внаслідок зміни форми. Визнаючи акт створення світу Богом, мислитель відзначає, що буття речей, їхні форми притаманні самим речам, а не надсилаються звідкілясь згори.

Залишаючи за Богом право на першопричину всього суцього, Ф. Прокопович, тим не менше, стверджує, що процеси, які відбуваються у природному світі, підлягають природним законам, створення яких Богом забезпечило природі відносну самостійність. Підкреслюється, що закони природи, як „самостійні дії речей”, мають не менше значення, ніж саме існування речей у природі. Таким чином, природні закони Ф. Прокопович називає „вторинними причинами” щодо предметів природного світу. Ці вторинні причини „діють своєю власною силою”, хоч і наданою їм Богом.

В основі натуралістичної ідеї Ф. Прокоповича лежить поняття про людину як про мікрокосм. Обґрунтовуючи доцільність таких поглядів, учений писав, що людина є частиною видимого і невидимого світу, адже „має в собі щось і від тілесної неживої, і від живої матерії, і від суттєвого людського елемента ... тому правильно назвали її давні філософи мікрокосмом, тобто малим або взятим у зменшеному вигляді світом” [5].

Людина у Ф. Прокоповича ще абстрактна, її незмінна сутність не виводиться із сукупності суспільних відносин, але дається Богом і природою. Однак це вже не раб перед Богом, вона сповнена гідності та усвідомлення своєї значущості у Всесвіті, вона досконала. На думку Ф. Прокоповича „Всі достоїнства, яко частини розділені в природі, в ній одній поєдналися, і вона не є іншою, якщо не величиною, то повнотою досконалостей рівною природі” [6, с. 183]. Не можна не помітити, що тут Ф. Прокопович начебто повертає атрибути Бога людині, атрибути, які раніше були відчужені від неї й обожненні, адже бути повнотою досконалостей – ця якість у християнському віровченні належить лише Богові. Розкриваючи цю думку у праці „Рассуждения о безбожии”, він стверджує, що сама природа наділила людину пристрастями, і вони „не є злі й шкідливі”, бо це залежить від людини. З іронією і сарказмом Ф. Прокопович змальовує відлюдників і мордувальників власної плоті: „Усе їм грішним і поганим здається, коли вони побачать гарне, веселе і славне, хоча б і праведне, і вірне, і небогопротивне ... Як побачать його при здоров’ї і в добрім гуморі, той звичайно не святий, їм хочеться, щоб усі люди були потворними,

горбатими, темними, нещасливими і хіба що в такому стані любили б їх. Таких елліни називали мізантропами, тобто людиноненависниками” [6]. Людина мислилася ним як невід’ємна частка природи, яка підпорядковується законам останньої. Але, якщо в навколишній природі діє лише атрибут протяжності, то сутнісною основою людини є ще один субстанційний атрибут – мислення. Це зумовлює виняткове місце людини у Всесвіті, що споріднює її з самим Богом. Людина, стверджує Ф. Прокопович, „є зменшена частина того видимого і невидимого світу, оскільки має в собі щось і від тілесної не одухотвореної, і від живої матерії, і від чуттєвої людської субстанції, крім того і те, що мають самі духи. Тому дуже правильно називали її давні філософи мікрокосмосом, тобто малим, або взятим у зменшеному вигляді світом” [6].

Отже, надаючи значну увагу дослідженню людини, Ф. Прокопович розумів її як носія божественного і природного, як частинку „цього видимого і невидимого світу”, котра має елементи тілесної (не одухотвореної), живої матерії та людські чуття, поділяє погляди на людину як на малий мікрокосм, чи особливий світ. Однак визнання за людиною свободи волі не означало автоматичного поширення її на питання про незалежність вчинків людини від її власної природи і суспільства. Для „самовладдя”, зазначає Ф. Прокопович, необхідні певні умови, за наявності яких людина може вирішувати, діяти їй так чи інакше. Як частина природи людина вводиться ним до системи світового причинового зв’язку, тобто вважається вільною у вчинках стосовно Бога і невільною щодо природи.

Систематизуючи й посилюючи гуманістичні ідеї своїх попередників, Ф. Прокопович вивичує в людині те, що принижувалося середньовічним теологічним світоглядом, – свободу людського розуму, красу тіла й почуттів. Він переконаний, що людина, її розум і тіло підпорядковані впливу природного закону. Охоронцем цього закону є совість, яка також є „природним даром”. Від природи людина схильна до добра. Порушення доброти є разом з тим і порушенням людяності – „образ безлюдності”. Доброта, що впливає з природного закону, – природна, а отже, моральне те, що є природним. З цього

приводе Ф. Прокопович писав: „У людині початок справ добрих або здатність творити їх було даром природним, у розмірковуванні тієї схильності, засобами якої будь-хто прагне шукати собі добра і той самий дар з причини справ вільно здійснюваних був моральний” [4, с. 27 – 28].

Отже, опертя на природний закон, згідно з поглядами Ф. Прокоповича, є необхідною, але недостатньою умовою моральності, адже дії людини, для того, щоб стати моральними, мають ще ґрунтуватися на усвідомленні та вільному виборі добра. Довільні або примусові дії, оскільки вони виключають свідомий і вільний вибір, не можуть розглядатися як моральні і не сприяють ефективному розвитку людини.

Іншим прикладом натуралістичних поглядів першої половини XVIII ст., їхнього впливу на зміст навчання і виховання може слугувати курс, читаний С. Яворським, що будувався на трьох книгах Арістотеля „Про душу”. Називаючи „питання про душу” одним з двох головних питань філософії, яке веде людину до знань про саму себе, С. Яворський розкриває специфіку реальних форм життєдіяльності, які властиві рослинам, тваринам, людям, і намагається розкрити їхню підпорядкованість, цілісність в єдиній людській істоті. Згідно з його поглядами, види душі (вегетативна, сенситивна (чуттєва), раціональна) виникають як органи єдиної душі, вдосконалюючись і набуваючи своєї специфіки для виконання різних дій. Єдність душі С. Яворський доводить через ідею функціональної взаємодії: одна життєва функція може сприяти або заважати іншій. Скажімо, напружена дія інтелекту заважає травленню, надмірна чутливість призводить до розладнання інтелектуального акту [9, с. 12].

Вегетативний і чуттєвий види душі С. Яворський зараховує до матеріальних утворень, бо „немає жодної підстави погоджуватися з тим, що вони існують незалежно від суб’єкта” [9, с. 12], тоді як раціональна душа є духовною, „бо має такі акти, якими пізнає і вдосконалює духовні об’єкти”, а „духовний наслідок не може спричинятися головним матеріальним принципом” [9, с. 27 – 28]. Перші два види душі є кінчними, знищеними, тоді як

раціональна душа – незнищенна і безсмертна. Матеріальні види душі, за С. Яворським, залежать від матеріального буття, не здатні до духовних актів, тоді як раціональна душа перебуває у відриві від матеріального світу не онтологічно, а феноменологічно, оскільки „інтелект рухається чуттєвими об'єктами і фантазією”, і „душа залежить від тіла не як від органа, в якому вони виробляються, а як від реквізита, від якого сприймає образи” [9, с. 11 – 12].

У зв'язку з раціональною душею С. Яворський аналізує різні види інтелекту, встановлює тісний зв'язок між інтелектом і фантазією. Волю він розглядає як чинник збудження духовних образів через бажання пізнання, але припускає і невольове збудження образів під дією фантазії. Особливої значущості він надає пізнавальній діяльності дитини, завдяки якій відбувається вдосконалення її розуму й мислительних операцій. Важливість такої діяльності, на його переконання, полягає в тому, що за подачі інтелекту людина робить вибір, приймає вольове рішення щодо реалізації обраної мети, тобто інтелект висвітлює їй шлях діяльності. У поєднанні з інтелектом воля людини стає розумною і вільною. Але там, де немає свободи вибору, відсутня і свобода волі. Коли інтелект пропонує людині лише один предмет, корисний для організму, не пізнаючи наявні в ньому шкідливі елементи, воля людини втрачає свободу і зумовлюється необхідністю. Тільки за умов зваження людиною всіх позитивних і негативних моментів за допомогою інтелектуальних операцій, її вибір буде усвідомленим, тобто вільним. Отже, стверджує С. Яворський, свобода волі неможлива без інтелекту, тому що „інтелект є коренем свободи і першим началом”. Звідси як благо людини, так і благо суспільства тісно пов'язується ним з інтелектуальним розвитком особистості, з її освіченістю. Щодо останньої, її можна здобути в процесі навчання, яке має ґрунтуватися на принципах природовідповідності, систематичності, свідомості, доступності, послідовності, забезпечувати міцність і корисність знань.

На важливості мозку як центрального органу всього чуттєвого пізнання зовнішніх об'єктів акцентував і І. Кроковський. Першою функцією мозку він вважав „давати суцільний синтетичний образ зовнішнього предмета, що

впливає в даний момент на органи зовнішнього відчуття” [8, с. 161]. Предмет посилає до кожного з них свої специфічні „види” – якості: світло, колір, звуки, запахи тощо. Одержавши по нервах ці „види” від окремих органів чуттів, мозок утворює з них образ предмета [8, с. 161]. Друга функція мозку – залишати в собі сліди від дії зовнішніх предметів на органи відчуття й відтворювати їх у вигляді образів тоді, коли самих предметів уже немає. Цю функцію мозку І. Кроковський називає пам’яттю. Третя функція мозку – комбінувати нові образи на підставі слідів у мозку, сприйняття зовнішніх предметів. Здатність виконувати цю функцію названо силою уявлення, або уявою і фантазією. Четвертою функцією мозку є здатність оцінювати користь або шкоду від зовнішнього предмета, тобто оцінювальна сила.

Подаючи таку характеристику функцій мозку, І. Кроковський наголошує, що всі вони становлять тісну єдність і переплітаються між собою; органи відчуття не діють самі по собі, бо вони є лише винесеними назовні органами мозку, за допомогою яких той одержує враження від зовнішнього світу.

Будучи прихильником натуралістичних ідей, філософ водночас вважає, що означені функції виконує не сама душа, а живий конкретний індивід, який об’єднує душу і тіло. Різні психічні процеси взаємопов’язані і спільні між собою тим, що спрямовуються на об’єкт з метою його пізнання. Але існує відмінність у способах пізнання залежно від того, хто пізнає і що пізнається. Сповідуючи такі погляди, І. Кроковський дійшов висновку, що в основу процесу навчання мають покладатися не лише відомі принципи послідовності, наочності та ін., а й застосовуватися диференційований підхід до об’єкта (об’єктів) навчально-виховної дії. Провідна роль у навчанні відводиться запам’ятовуванню, аналізу та синтезу вивченого, вмінню застосовувати здобуті знання на практиці. Пам’ять визначається як потенція душі та як дія, що розвиває активність і дієвість розуму. Активність розуму пов’язана з його творчою самостійністю. З цього приводу учений зазначав, що „даремною була б наука, якби не могла застосовуватися на практиці...”, „...той не має нічого спільного з наукою, хто не може застосувати її в житті” [8, с. 161].

Проведений нами аналіз сутності натуралістичних ідей професорів Києво-Могилянської академії, їхнього впливу на визначення провідних моментів розвитку людини дає змогу зробити висновки: на протигагу середньовічній схоластиці, яка розглядала природу як незмінну форму, створену Богом (що повною мірою переносилося й на людину), натурфілософія акцентує на загальному русі процесів природи, активному залученні суб'єкта пізнання в картину світу завдяки навчанню і вихованню; ефективність розвитку особистості безпосередньо залежить від її активності, розвитку інтелекту, оволодіння навичками здійснення свідомого вільного вибору.

Перспективою подальшого розвитку вважаємо проблему відображення культури українського бароко у філософських поглядах професорів Києво-Могилянської академії.

Література

1. **Горський В. С.** Історія української філософії: курс лекцій / Вілен Сергійович Горський. – К. : Наук. думка, 1997. – 286 с.
2. **Пелех П. М.** Психологія в Київській академії в XVIII ст. / П. М. Пелех // Нариси з історії вітчизняної психології (XVII – XVIII ст.) / [за ред. Г. С. Костюка]. – К. : Рад. школа, 1952. – 256 с.
3. **Проблема** людини в українській філософії XVI – XVIII ст. : [колективна монографія] / [Ігор Степанович Захара, Марія Василівна Кашуба, Вікторія Іванівна Любащенко, Оксана Володимирівна Маяковська, Надія Леонідівна Попова]. – Львів : Логос, 1998. – 239 с.
4. **Прокопович Ф.** Богословское чтение о состоянии неповрежденного человека или о том, каков был Адам в раю / Феофан Прокопович. – М., 1785.
5. **Прокопович Ф.** Рассуждения о безбожии / Феофан Прокопович. – М., 1784.
6. **Прокопович Ф.** Слово о любви к богу / Феофан Прокопович // Христианское чтение. – Ч. XXIII. – 1838.

7. **Роменець В. А.** Історія психології: XVII століття. Епоха Просвітництва : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2006. – 1000 с.

8. **Українська педагогіка в персоналіях:** у 2 кн. Кн.1: навч. посібник / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – 624 с.

9. **Яворський С.** Психологія, або трактат про душу / С. Яворський // Яворський С. Твори : у 3 т. / [пер. І. Захари)]. – Т. 2 (в рукописі).

Kochubey T. D.

Personal Comprehension in the Light of Naturalistic Ideas of the Professors of Kyiv-Mohyla Academy

The essence of naturalistic philosophy as a leading study which provides differentiation between medieval dogmatism and achieving of natural sciences at the beginning of the 18th Century is discussed. The basic ideas of professors of Kyiv-Mohyla Academy that examined development of man in the context of knowledge of natural philosophy are considered.

Key words: naturalistic philosophy, Kyiv-Mohyla Academy, man, development, nature.

Відомості про автора

Кочубей Тетяна Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2012 р.

Прийнято до друку 21.12.2012 р.